

PROVINCIE DRENTHE

JONGERE BOUWKUNST EN STEDEBOUW 1850-1940
MIP/DRENTHE

GEMEENTEBESCHRIJVING ZWEELOO

GEWIJZIGD EXEMPLAAR

DIT EXEMPLAAR WORDT NIET UITGELEEND !!

1. INLEIDING

De gemeente Zweeloo maakt deel uit van het inventarisatiegebied "Drents Plateau" en omvat naast het hoofddorp Zweeloo de nederzettingen Aalden, Benneveld, Meppen, Wezup en Wezuperbrug. Het grondgebied wordt begrensd door in het noordoosten en oosten de gemeente Sleen, in het zuiden de gemeente Oosterhesselen en in het westen en noordwesten de gemeente Westerbork. De huidige omvang van de gemeente bedraagt 6.056 hectare. Het inwonertal vertoont sinds 1850 het volgende verloop: 1850-958, 1900-1.337, 1940-2.236, 1988-2.745.

2. FYSISCHE GESTELDHEID

Zweeloo wordt gekenmerkt door een ligging centraal op het Drents Plateau. Gedurende de laatste ijstijd (Weichselien) kwam dit door smeltwaterdalen doorsneden grondmorene (keileem) terras, mogelijk met uitzondering van het midden van de dalen, in zijn geheel onder een dekzandpakket van wisselende dikte te liggen. Aldus ontstond een overwegend flauw golvend dekzand landschap. Slechts het Aalderveld, het Mepperveld en het Witteveen in het westen van de gemeente werden gekenmerkt door een uitgesproken vlak verloop.

Tijdens de warmere periode van het Holoceen werden de beekdalen opgevuld met moerasveen. Gelijktijdig trad er in aansluiting op een noordelijke uitloper van het uitgestrekte hoogveengebied van Hoogeveen in het vlakke westen aan de rand van het Aalder- en Mepperveld en bij Witteveen ten gevolge van waterstagnatie enige hoogveenvorming op. Tevens werden de talrijke over de gemeente verspreid gelegen laagten en dobben (onder andere pingoruïnes) met veen opgevuld.

De zandgronden die het grootste deel van de gemeente uitmaken behoren bodemkundig tot de middelhoge en hoge podzolgronden. Bij de middelhoge podzolen treft men nagenoeg overal binnen 125 cm keileem in de ondergrond aan. De overwegend arme tot zeer arme hogere zandgronden zijn gedurende de laatste eeuwen plaatselijk - onder andere ten noorden van het Oranjekanaal, bij de Mepperdennen, en Gelpenberg en 't Witte Zand - in verstuiwing gegaan. Door bebossing zijn deze stuifzanden thans echter alle weer vastgelegd. In de beekdalen komen venige beekdalgronden voor, terwijl het geheel ontgonnen hoogveen langs de westgrens uit oude dalgronden bestaat.

Zonder dat daarbij grote of abrupte hoogteverschillen optreden helt het grondgebied van Zweeloo in zuidoostelijke richting en naar de beekdalen af. De hoogteligging varieert globaal van ongeveer 20.5 meter + NAP in het uiterste noorden tot circa 12.5 meter + NAP in het zuidoosten. Het grootste deel van de gemeente watert af via het Drostendiep en het Loodiep, ter plaatse respectievelijk Aalder- of Westerstream en Marsstream geheten. Verder lozen de gronden in het noorden plaatselijk op het Oranjekanaal, terwijl de afwatering van het langs de westgrens gelegen hoogveengebied wordt verzorgd door de in de gemeente Westerbork gelegen (Verlengde) Middenraai.

Dankzij de relatief hoge ligging was de waterstaatkundige toestand van Zweeloo in het verleden over het algemeen redelijk goed te noemen. De noodzaak tot het oprichten van waterschappen was hierdoor in de laatste helft van de vorige eeuw niet groot. Slechts enkele gronden in het uiterste zuiden van de gemeente werden ten behoeve van de bevloeiing in deze periode in waterschapsverband verenigd; het intergemeentelijke Waterschap Drostendiep (1876). Pas in de loop van deze eeuw kwamen Zweeloo en omgeving, met de voortgaande vervening en ontginning voor dusdanige problemen met de afwatering te staan, dat de Staten ter verbetering van de waterhuishouding van het bekenstelsel in dit deel van Drenthe in 1925 besloten tot de oprichting van een achttal waterschappen. Vijf hiervan lagen geheel of ten dele in de gemeente Zweeloo: De Aalderstroom, De Broeklanden, De Marsstroom, De Laak, De Westerstroom. Met de na-oorlogse reorganisatie van het Drentse waterschapsbestel kwam uiteindelijk vrijwel de gehele gemeente binnen het Waterschap Loo- en Drostendiep te liggen. Het resterende deel, enkele gronden ten noorden van het Oranjekanaal en in de omgeving van het Aalder- en Mepperveld, werden opgenomen in respectievelijk de Waterschappen De Oude Vaart en Middenveld.

3. ONTGINNINGEN EN GRONDGEBRUIK

De vroegste ontginningen in Zweeloo - de eerste esakkers - dateren waarschijnlijk uit de vroege Middeleeuwen en waren karakteristiek voor het Drentse zandgebied gelegen in het overgangsgebied tussen de laaggelegen beken en de hogere zandgronden, met name die plaatsen waar de combinatie van een gunstige waterhuishouding, goede bewerkingsmogelijkheden en een zo hoog mogelijke bodemvruchtbaarheid de meest geschikte plek voor het bedrijven van landbouw vormde. Tot na het midden van de vorige eeuw vormden deze open akkercomplexen, die met het groeien van de bevolking geleidelijk aan vergroot werden, de meest gebruikte onderdelen van het cultuurland van Zweeloo. De groenlanden bevonden zich vanouds, enkele nabij de nederzettingen gelegen perceeltjes daargelaten, in de beekdalen van de Marsstroom en vooral de Aalder- of Westerstroom met zijn diverse vertakkingen (onder andere De Laak). Veruit het grootste deel van het zogenaamde esdorpenlandschap, dat zich voornamelijk in het midden en zuiden van de huidige gemeente concentreerde, werd rond 1850 echter ingenomen door het veld: woeste gronden die hoofdzakelijk gebruikt werden als weidegebied en die onmisbaar waren voor de bemesting van de essen.

Uitgestrekte heidevelden, venen en stuifzanden maakten rond het midden van de vorige eeuw nog ongeveer driekwart van de totale gemeente uit. In het westen verkeerden het Aalderveld, het Mepperveld en het Witteveen destijds nog geheel in onontgonnen staat, terwijl het Wezuper- en het Zweeloërveld in het noorden en het Mandeveld in het oosten eveneens grotendeels nog uit heide en veen bestonden. Verder trof men temidden van de esontginningen tal van kleinere restantjes woeste grond aan. De bebossing beperkte zich tot enkele kleine overwegend nabij de nederzettingen gesitueerde houtopstanden. Het bosaandeel van de totale gemeente was hiermee in 1850 te verwaarlozen klein. Wel zorgde de aanwezigheid van elzenbegroeiing langs de slootkanten in de beekdalen plaatselijk voor een zekere beslotenheid (singellandschap).

Het grondgebruik was in 1850 nog volledig op de landbouw gericht. De oppervlakteverhouding grasland:bouwland (1832-882 hectare:590 hectare) lag ruim onder het gemiddelde voor Drenthe, hetgeen wijst op de aanwezigheid van in verhouding veel bouwland. Hoewel reeds vroeg ook de rundveestapel van betekenis was, in 1800 lag het gemiddelde aantal runderen per bedrijf ruim boven het gemiddelde voor de provincie, domineerde qua agrarische bedrijfsvoering het gemengde bedrijf in 1850 sterk.

Tijdens de laatste helft van de vorige eeuw vonden de ontginningen slechts langzaam voortgang met als gevolg dat de gemeente in 1900 nog altijd voor ongeveer tweederde deel uit woeste gronden bestond. Uitsluitend werden er in deze periode, met name nabij de reeds aanwezige cultuurgronden, op individuele wijze kleine perceeltjes heide tot landbouwgrond ontgonnen. Ondanks de bebossing van grote oppervlakten stuifzand bedroeg het bosaandeel in 1900 met een areaal van 58 hectare nog steeds minder dan 1% van de totale gemeente.

Daar de landbouwontginningen tussen 1850 en 1900 zowel absoluut als relatief gezien in sterkere mate ten goede kwamen aan de uitbreiding van het graslandareaal dan aan de uitbreiding van het areaal bouwland, gaf de oppervlakteverhouding grasland:bouwland (1900-1.225 hectare:690 hectare) over deze periode een geringe stijging te zien. Kennelijk nam de veeteelt enigszins aan betekenis toe. De rundveedichtheid (= aantal runderen per 100 hectare landbouwgrond) lag rond de eeuwwisseling vlak onder het gemiddelde voor de provincie. Ook binnen het Zandgebied, de regio waartoe Zweeloo op basis van het domineren van het gemengde of étagebedrijf volgens de nieuwe landbouwindeling van 1910 wordt gerekend, was de rundveedichtheid iets beneden gemiddeld. De varkensdichtheid daarentegen lag ruim onder zowel het provinciaal als het regionaal gemiddelde. Dit laatste hing waarschijnlijk nauw samen met het feit dat er in Zweeloo overwegend grotere bedrijven voorkwamen, terwijl het juist de kleine bedrijfjes van 1 tot 5 hectare (in Zweeloo slechts 30% van alle bedrijven tegen 52% voor Drenthe gemiddeld) waren die hun bestaansrecht rond de eeuwwisseling in belangrijke mate ontleenden aan de varkenshouderij.

Ondanks het algemeen verbreid geraken van het kunstmestgebruik en de verbetering van landbouwkundige technieken en cultuurtechnische mogelijkheden was er gedurende de eerste decennia van deze eeuw geen sprake van een sterke toename van de ontginningsactiviteiten.

Als voorheen bleven de ontginningen van overwegend kleinschalige en individuele aard. Onder andere werden in deze periode langs de weg Wezup-Schoonoord (de huidige Brugstraat) en de tramlijn naar Rolde (de Schapendijk) delen van het Wezuper- en Zweeloërveld in cultuur gebracht. Het westen van de gemeente Zweeloo bleef bij de ontginners lange tijd buiten beschouwing.

Pas toen zich rond het begin van de jaren '30 voor het eerst echt grootschalig opgezette ontginningen aandienden, kwam er verandering in bovengeschetst beeld. De ontginningen volgden elkaar nu in snel tempo op en langs de westgrens werd als onderdeel van een omvangrijker, grotendeels in de gemeente Westerbork ten uitvoer gebracht werkverschaffingsproject het Witteveen in cultuur gebracht. Betrof de ontginning van Witteveen een landbouwontginning, voor het merendeel werden de grootschalige ontginningen in de jaren '30 uitgevoerd door het Staatsbosbeheer. In het kader van de werkloosheidsbestrijding kocht de regering destijds namelijk in en rondom Zweeloo grote stukken heide op teneinde deze in werkverschaffingsverband te laten ontginnen en bebossen.

Zo diende zich in deze periode op het Zweeloër- en Mandeveld de beplanting van de boswachterij Sleenerzand aan en ontstond op het zuidelijk deel van het Mepperveld de boswachterij Gees. Hoewel door de ontginningen van na de eewisseling en dan vooral die uit de jaren '30 het aandeel van de woeste gronden aanzienlijk werd teruggedrongen, maakten deze gronden in 1940 toch nog ongeveer één derde deel van de totale gemeente uit. Met name ging het hier om het westen van de gemeente, waar het Aalder- en het Mepperveld voor het grootste deel nog in onontgonnen toestand verkeerden. (Weliswaar werd in 1940 met de ruilverkaveling Aalder- en Mepperveld het startsein gegeven tot de ontginning van dit gebied, doch het was ten gevolge van de vertragende invloed van de tweede wereldoorlog eerst in 1960 dat deze activiteit voltooid werd.) Daarnaast telde de gemeente in 1940 tal van kleinere, temidden van landbouwgronden en bossen gesitueerde heide en veenrestanten. Door de komst van de staatsbossen en verder onder andere ook de uitbreiding van de Mepperdennen, kregen grote delen van de gemeente tijdens de eerste helft van deze eeuw van een overwegend open nu een sterk gesloten karakter.

Daar de landbouwontginningen tussen 1900-1940 vooral ten kwamen aan de uitbreiding van het landbouwareaal, daalde de oppervlakteverhouding grasland:bouland in deze periode aanzienlijk. Duidelijk stond bij de nieuwe ontginningen de akkerbouw voorop. Intensivering van de bedrijfsvoering had echter tot gevolg dat in de jaren 1900-1940 toch zowel de rundvee- als de varkensdichtheid een beduidende toename te zien gaven.

Met de kleinschalige ontginningen nam het aantal kleine bedrijfjes (1-5 hectare) met name tussen 1910 en 1920 sterk toe. Dienovereenkomstig gaf de gemiddelde bedrijfsgrootte een daling te zien, doch bleef deze voor Drenthe wel boven het gemiddelde. Nadien en dan vooral gedurende de jaren '30 kwam het accent bij de nieuwe bedrijfsvestigingen hoofdzakelijk op het middelgrote en grote bedrijf te liggen, hetgeen de gemiddelde bedrijfsgrootte in deze periode weer deed stijgen.

4. INFRASTRUCTUUR

De fysische gesteldheid van Zuid-Drenthe met zijn uitgestrekte veenmoerassen is mede bepalend geweest voor de ontwikkeling van het wegennet van Zweeloo. Vanuit het zuiden en oosten was het Drentse zandgebied lange tijd alleen via Coevorden toegankelijk. Gevolg was dat Zweeloo met een ligging juist tussen deze toegangspoort en de stad Groningen in het vroege verleden werd opgenomen in één van de belangrijkste verbindingen van Drenthe: de weg Coevorden-Groningen, die via Dalen en Oosterhesselen Zweeloo bereikte en vervolgens via Schoonlo en Rolde naar het noorden van de provincie liep. Iets ten noorden van Wezup kende deze hoofdverbinding een aftakking in noordwestelijke richting naar Westerbork, van waar via Beilen, Dwingeloo en Diever verder werd afgebogen naar Steenwijk en Friesland. Duidelijk werd de verkeersligging van Zweeloo met deze hoofdwegenstructuur in het verleden in sterke mate bepaald door noord-zuidgerichte verbindingen. Van de weinige oost-westgerichte verbindingen in de gemeente, was tot ver in de vorige eeuw in feite alleen de weg Zweeloo-Noord-Sleen-Sleen-Erm van bovenlocale betekenis.

Naast een stelsel van doorgaande wegen ontwikkelde zich in Zweeloo reeds vroeg ook een netwerk van zandwegen, die de dorpen onderling en met de omliggende landbouwgronden verbonden. Het zwaartepunt van dit wegennet lag rond het midden van de vorige eeuw in de omgeving van het hoofddorp Zweeloo. Dienovereenkomstig was destijds ook de dichtheid van het algehele wegennet het hoogst in dit deel van de gemeente en nam deze vooral in noordelijke en westelijke richting sterk af.

Mede dankzij het feit dat in de laatste helft van de 18e en het begin van de 19e eeuw de verkeersfunctie van de weg Coevorden-Groningen grotendeels werd overgenomen door de nieuwe route Meppel-Assen-Groningen, was het in 1868-1870 niet de oude hoofdverbinding Oosterhesselen-Zweeloo-Schoonlo maar het wegvak Oosterhesselen-Zweeloo-Westerbork dat als eerste in de gemeente verhard werd. Het noordelijk deel van de vroegere hoofdweg richting Groningen kwam in deze periode in het geheel niet meer in aanmerking voor verharding.

Nadat eerst nog in 1883/84 de weg van Zweeloo naar Noord-Sleen werd bestraat, werden in de loop van deze eeuw vervolgens de resterende wegen van doorgaande betekenis verhard: Orvelte-Schoonoord-Odoorn (1904/05), Wezup-Wezuperbrug (1916), Oosterhesselen-Klencke-Sleen met zijtak naar Benneveld (1923/24) en Wijster-Meppen (1924-1926). Met deze verhardingen waren de dorpen binnen de gemeente alle vòòr 1940 over de verharde weg bereikbaar.

Naast enkele belangrijke hoofdwegen kende Zweeloo tijdens de laatste helft van de vorige eeuw in de aanwezigheid van het in 1858 voor scheepvaartverkeer opengestelde Oranjekanaal tevens een vaarroute van bovenlocale betekenis. Dit ten behoeve van de ontsluiting van de zuidoostelijke venen van Drenthe aangelegde kanaal liep vanaf de Drentsche Hoofdvaart via de noordelijke punt van Zweeloo tot aan Zuidbarge. In de jaren tachtig van de vorige eeuw werd de vaarweg in zuidoostelijke richting doorgetrokken tot aan de Verlengde Hoogeveensche Vaart. Bij de Wezuperbrug waar spoedig een kleine nederzetting met gelijklopende naam tot ontwikkeling kwam, konden de schippers hun goederen laden en lossen en werden passagiers in staat gesteld op of van boord te gaan. Was het goederenvervoer op het Oranjekanaal aanvankelijk vooral op de turfhandel gericht, met de ten einde lopende vervening richtte de verkeersfunctie zich in de loop van de eerste helft van deze eeuw in toenemende mate op de landbouw.

Een geheel nieuwe wijze van vervoer diende zich aan toen in 1903 de EDS (Eerste Drentsche Stoomtram Mij) de lijn Hoogeveen-Oosterhesselen-Nieuw-Amsterdam opende, welke door het uiterste zuiden van de gemeente liep. Binnen de gemeentegrenzen van Zweeloo deed deze tramlijn evenwel geen nederzettingen aan. Eerst in 1918 kregen een aantal dorpen met de komst van de EDS-lijn Coevorden-Dalen-Oosterhesselen-Zweeloo-Schoonoord-Schoonlo-Grollo-Assen alsnog een tramverbinding. Op het grondgebied van Zweeloo deed deze lijn achtereenvolgens Meppen, Aalden, Zweeloo en Wezup aan. Lang duurde het floeren van de tram, zeker wat het personenvervoer betreft, evenwel niet. Spoedig namelijk werd zou het reizigersvervoer per tram merendeels overgenomen door de eerste autobussen. Wel bleven de trams nog enige tijd van betekenis voor het goederenvervoer. Nadat er tijdens de oorlog nog sprake was van een tijdelijke opleving, reed de laatste tram in 1947 door Zweeloo.

5. NEDERZETTINGSSTRUCTUUR

Het grondgebied van de huidige gemeente Zweeloo kende al vroeg de permanente bewoning. Deze concentreerde zich vanouds in de op de hogere zandgronden gesitueerde esdorpen. De oudste van deze nederzettingen, waaronder het hoofddorp Zweeloo, dateren waarschijnlijk uit de vroege Middeleeuwen. Van hieruit werden in de verdere loop van de Middeleeuwen vervolgens de overige esdorpen in de gemeente gesticht. Zo ontstond in deze periode bij voorbeeld Benneveld als dochternederzetting van Zweeloo. De enige nederzetting van niet-Middeleeuwse oorsprong in de gemeente Zweeloo is Wezuperbrug. Dit relatief jonge dorp ontwikkelde zich pas in de laatste helft van de vorige eeuw na realisatie van het Oranjekanaal. Verspreide vestigingen dienden zich in de periode vòdr 1850 in Zweeloo nergens aan. Karakteristiek voor een esdorp werd het hoofd- en kerkdorp Zweeloo in 1850 gekenmerkt door een onregelmatig bebouwingspatroon. De overwegend uit boerderijen bestaande bebouwing bevond zich aan: de Hoofdstraat, het Klooster, de Kruisstraat, de Marktstraat, De Wheem en het Wheempad. Opvallend was hierbij het tot ruim buiten de eigenlijke dorpskern opstrekken van de bebouwing langs de oostzijde van het Klooster. De oude kerk (14e eeuw) stond met een ligging op de rand van de es min of meer buiten het dorp.

Tussen 1850 en 1940 maakte Zweeloo vervolgens een aanzienlijke groei door. De bestaande bebouwing werd verdicht. Hierbij trad er plaatselijk - aan de Hoofdstraat, de Kruisstraat en in mindere mate ook De Wheem - een zekere mate van straatwandvorming op. Daar de verdichting in de rest van de oude dorpskern evenwel van veel geringere omvang was, bleef de karakteristieke openheid bepaald door afwisselend open ruimten als brinken, erven en tuinen over het algemeen toch goed gehandhaafd. Hoewel er geleidelijk aan ook meer niet-agrarische bebouwing in de vorm van woningen, bedrijfjes, winkels en andere voorzieningen in Zweeloo verrees, bleef het dorp in de eerste plaats toch agrarisch van karakter.

Naast groei door verdichting van de bestaande bebouwing was er in de jaren 1850-1940 tevens sprake van uitbreiding door nieuwbouw buiten de oude dorpskern. Zo kwam er in deze periode voor het eerst ook aan de westzijde van het Klooster bebouwing, verrees er op de Noordesch aan het Eswegje onder andere een dorpschool en werd er tevens gebouwd aan de dwars over de Zuidesch lopende Burg. Tonckensstraat. Ruimtelijk gezien de meest belangrijke uitbreiding deed zich echter voor langs de weg naar Aalden. Met het in zuidwestelijke richting opstrekken van de bebouwing reikte de bewoning van Zweeloo hier in 1940 tot aan de Aalderstroom. Hiermee werd aansluiting verkregen met de eveneens opstreckende bebouwing van het aan de overzijde van de beek gelegen esdorp Aalden. Een aansluiting met grote gevolgen voor de verdere ontwikkeling van Zweeloo: voortaan zouden beide dorpen in feite als één kern beschouwd worden, het tweelingdorp Zweeloo/Aalden. Binnen deze kern nu, verkreeg het gebied ten zuidwesten van de Aalderstroom als locatie voor dorpsuitbreiding duidelijk de voorkeur boven dat aan de noordoostzijde van de beek, met als gevolg dat Zweeloo nà 1940 zowel qua inwonertal als qua omvang spoedig voorbij zou worden gestreefd door Aalden.

De bebouwing van Aalden was in 1850 volledig op enige afstand ten zuidoosten van de huidige Aalderstraat gesitueerd. De boerderijen van wat men thans aanduidt als Oud-Aalden waren op schijnbaar orde-loze wijze rondom de brink gegroepeerd. Slechts de noordzijde van deze open ruimte kende destijds in het geheel geen bebouwing.

Gedurende de periode 1850-1940 groeide Aalden vervolgens sterk. De uitbreidingen voltrokken zich echter voornamelijk afzijdig van de oude dorpskern, zodat de ruimtelijke structuur van Oud-Aalden nagevoeg onveranderd bleef. Weliswaar verrees er temidden van de oude bebouwing plaatselijk een enkele nieuwe boerderij en kwam er enige bebouwing ten noorden van de brink en aan de Koemarsendrift, doch het beloop van de wegen en de relatie van de boerderijgroepen tot de zuidelijk gelegen Aalderes bleven intact. Tevens behield Oud-Aalden zijn agrarische karakter.

Merendeels voltrok de uitbreiding van Aalden zich tussen 1850 en 1940 dus buiten de oude dorpskern. Langs de huidige Aalderstraat ontstond in deze periode een dichte lintbebouwing, die in noord-oostelijke richting tot aan de Aalderstroom reikte en als zodanig mede de wording van het genoemde tweelingdorp Zweeloo/Aalden bewerkstelligde. Bovendien werd er in 1940 reeds enige bebouwing ten noordwesten van de Aalderstraat (Gelpenberg, Paardelandseweg) aangetroffen, waar in de periode na 1940 een omvangrijke nieuwbouwwijk zou verrijzen. Met zowel boeren als middenstanders zou de Aalderstraat na voltooiing van deze woonwijk gaan fungeren als soort van overgangszone tussen Oud- en Nieuw-Aalden.

Het ten zuidoosten van Zweeloo gelegen esdorp Benneveld was in 1850 nog puur agrarisch van karakter en bestond uit een aantal langs de huidige Bennevelderstraat gegroepeerde boerderijen. Voor een esdorp kende Benneveld destijds en opmerkelijk regelmatige en langgerekte structuur. Het zwaartepunt van de bebouwing lag bij de brink, dat wil zeggen ten noorden van de afslag van de Westersteeg. Aan deze weg stond ook een enkele boerderij. Ten zuiden van de brink was de bebouwing langs de huidige Bennevelderstraat geringer. Plaatselijk diende zich bovendien een onderbreking aan, waardoor aan de zuidrand van de es een min of meer van het eigenlijke dorp, afzijdig gelegen boerderijgroepje werd aangetroffen.

Tussen 1850 en 1940 maakte Benneveld ruimtelijk gezien geen wijzigingen van betekenis door. Wel werd in deze periode de bebouwing van het zuidelijk deel van de nederzetting dusdanig verdicht dat er van afzijdig gelegen boerderijen in 1940 geen sprake meer was. Hierdoor werd de langgerekte structuur van Benneveld nog meer benadrukt en ging het dorp in feite meer gelijken op een streekdorp dan op een esdorp. Daar de nieuwbouw voornamelijk uit boerderijen bestond, bleef Benneveld in de eerste plaats een agrarische nederzetting. Gelegen rond een knooppunt van door driften en paden onderling verbonden rediaalwegen, werd het esdorp Meppen in 1850 gekenmerkt door een aantal op ordeloze wijze gegroepeerde boerderijen. Gedurende de periode tot 1940 maakte het dorp vervolgens en relatief sterke groei door. In de eerste plaats werd hierbij de bestaande bebouwing aanzienlijk verdicht. Hoewel er tevens sprake was van een ver opstrekken van de bebouwing langs de Mepperstraat in zuidelijke richting, bleef de ruimtelijke structuur van het dorp tussen 1850 en 1940 over het algemeen toch goed behouden. Ook het agrarisch karakter bleef in deze periode gehandhaafd, zodat Meppen in 1940 nog altijd als een typisch boerderijdorp kon worden aangemerkt.

Het ten noorden van Zweeloo gelegen Wezup bestond in 1850 in feite uit een tweetal aan weerszijden van de weg Zweeloo-Schoonloo/Orvelte gesitueerde boerderijgroepen. Daarnaast werd er enigszins afzijdig van deze groepen nog een enkele boerderij aangetroffen aan de Brinkstraat.

Tussen 1850 en 1940 groeide Wezup vooral door verdichting van de bestaande bebouwing. Met name betrof het hier het gedeelte ten zuidwesten van de huidige Wezuperstraat. Daarnaast was er sprake van een vrij opvallende uitbreiding langs de Brinkstraat, die in 1940 vanaf de Wezuperstraat tot aan de westelijke esrand bebouwing kende. Structureel gezien de meest opvallende uitbreiding deed zich echter voor op enige afstand ten noorden van het eigenlijke dorp, aan de Brugstraat. Langs deze weg naar Wezuperbrug ontstond een vrij open, maar langgerekt lint van bebouwing. Daar deze ontwikkeling zich echter buiten de oude dorpskern voltrok, bleef de ruimtelijke structuur van Wezup over het algemeen vrij goed behouden. Ook het agrarisch karakter bleef gedurende de periode 1850-1940 gehandhaafd.

De nieuwe nederzetting Wezuperbrug dankt zijn ontstaan in feite volledig aan de aanleg van het Oranjekanaal. Ter hoogte van de Wezuperbrug, daar waar schepen aanlegden om er te laden en te lossen, ontstond in de loop van de laatste helft van de vorige eeuw de eerste bebouwing van wat in 1940 een lineair dorp van bescheiden omvang was. De bebouwing was aan weerszijden van het Oranjekanaal gesitueerd en strekte zich met een grote mate van openheid uit over een lengte van ruim een kilometer. In tegenstelling tot de overige buitendorpen in de gemeente was Wezuperbrug rond 1940 voor zijn voorzieningen niet in sterke mate aangewezen op de kern Zweeloo/Aalden, maar richtte men zich hoofdzakelijk op het meer nabijgelegen Schoonoord (gemeente Sleen). Ook qua bevolkingssamenstelling week Wezuperbrug met overwegend import van buiten de gemeente duidelijk af van de overige nederzettingen in Zweeloo.

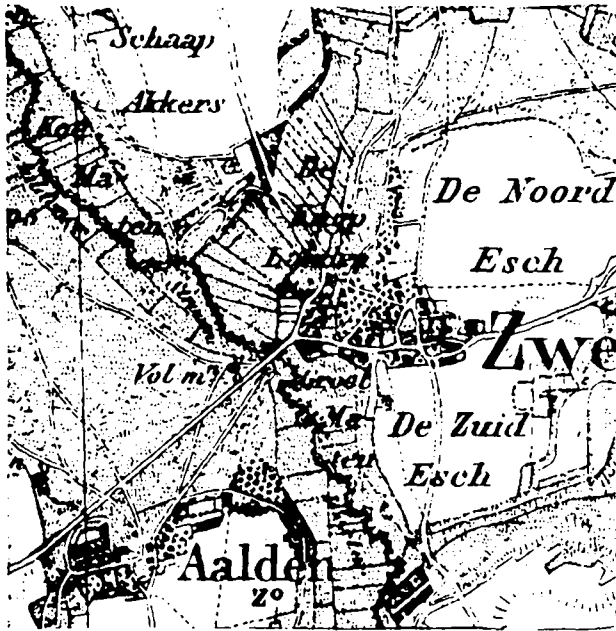
Was er in 1850 van verspreide bebouwing in het geheel geen sprake in 1940 was dit verschijnsel in Zweeloo nog altijd eerder uitzondering dan regel. In feite trof men alleen langs de Brugstraat en het Oranjekanaal in het noorden en aan de rand van het Aalder- en Mepperveld enige verspreide bebouwing aan. De oorzaak voor het uitblijven van een meer grootscheepse vestiging in het buitengebied hing waarschijnlijk nauw samen met het feit dat de ontginningen in Zweeloo pas laat op gang kwamen en dat bovendien veel nieuwe gronden in plaats van een landbouwbestemming, een bestemming bosgebied kregen.

*zjs

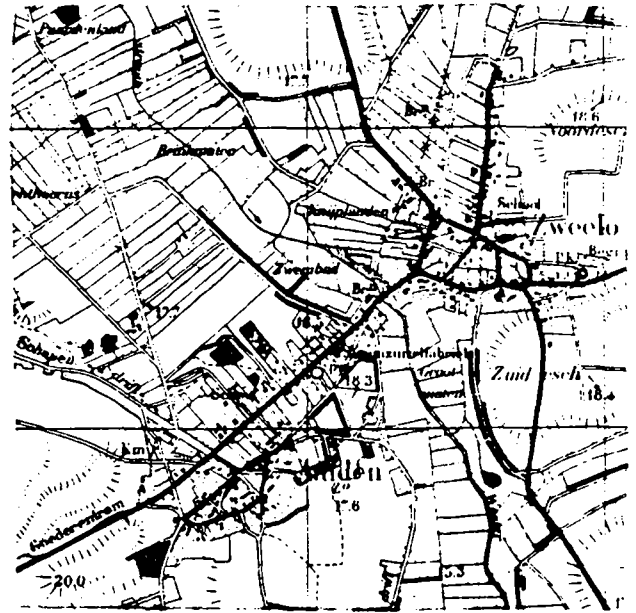
RUIMTELIJKE ONTWIKKELINGEN 1850-1988

Gemeente: Zweeloo

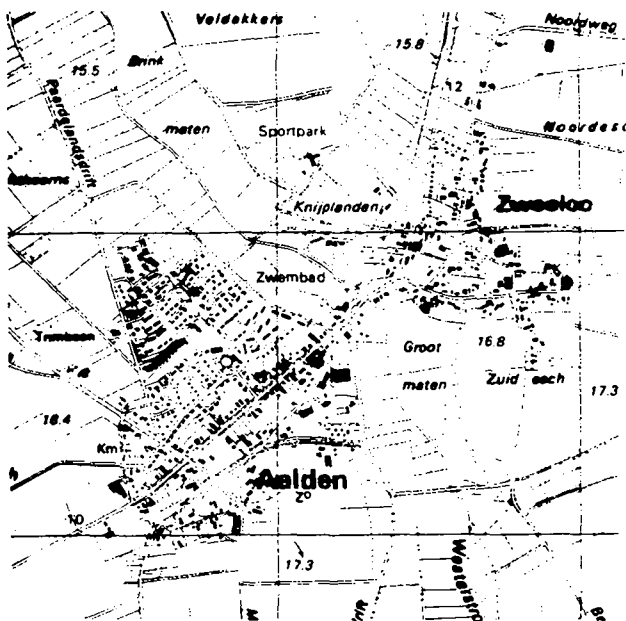
Kern: Zweeloo/Aalden

ca. 1850

ca. 1920-1930

ca. 1985-1988

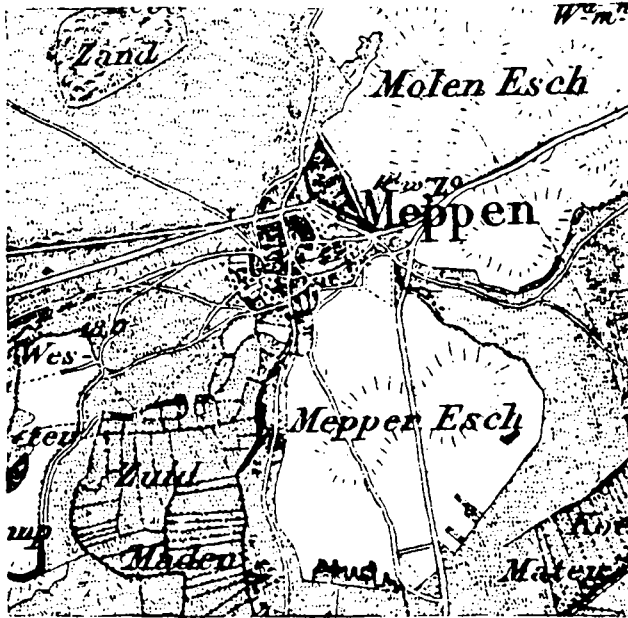
Type nederzetting: Esdorpen

Schaal 1:25.000

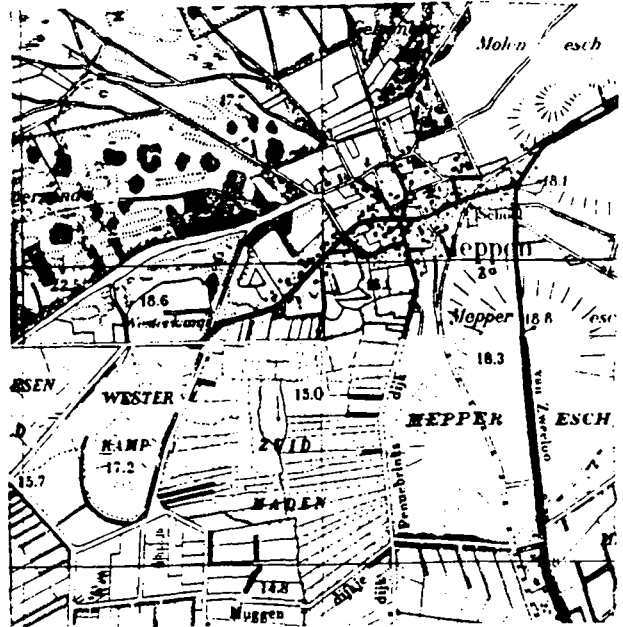
RUIMTELIJKE ONTWIKKELINGEN 1850-1988

Gemeente: Zweeloo

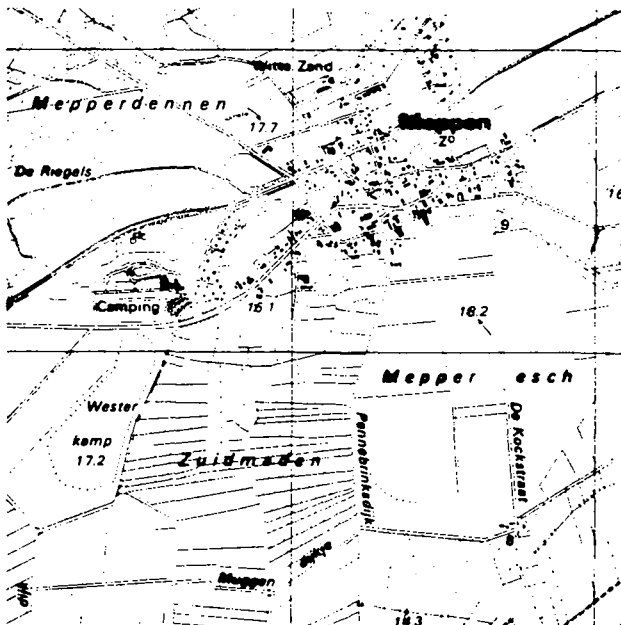
Kern: Meppen

ca. 1850

ca. 1920-1930

ca. 1985-1988

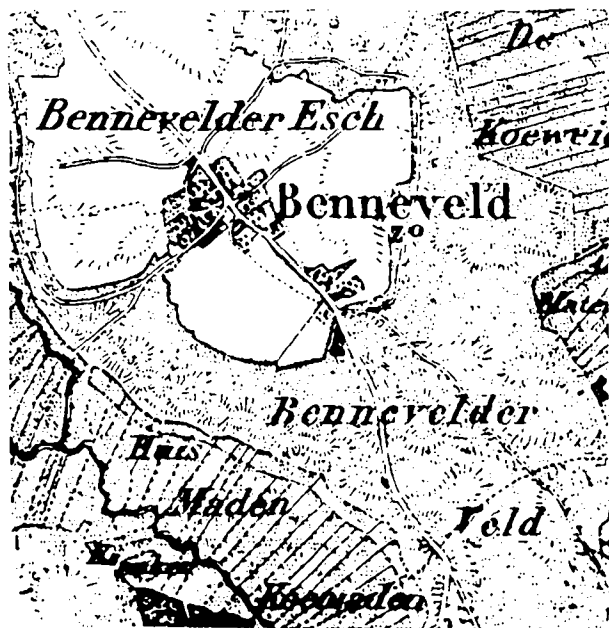
Type nederzetting: Esdorp

Schaal 1:25.000

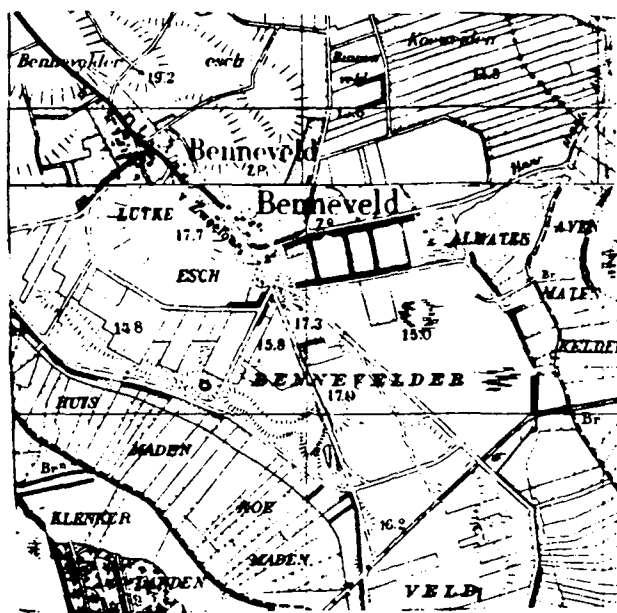
RUIMTELIJKE ONTWIKKELINGEN 1850-1988

Gemeente: Zweeloo

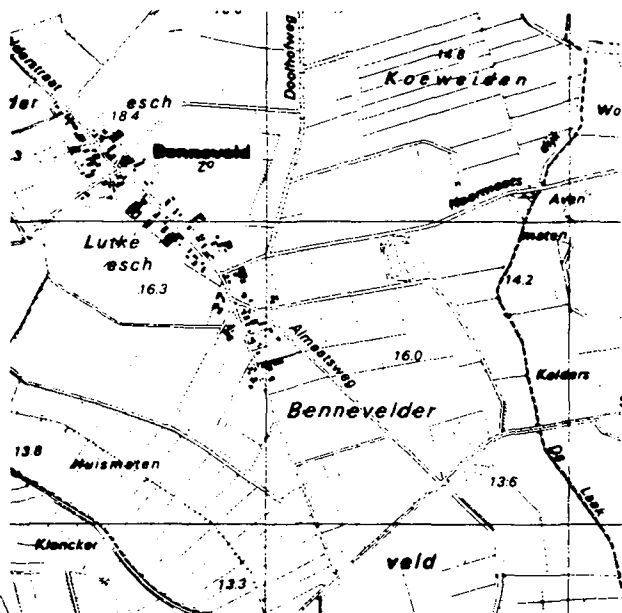
Kern: Benneveld

ca. 1850

ca. 1920-1930

ca. 1985-1988

Type nederzetting: Esdorp

Schaal 1:25.000